

Юлія В. Костинець¹, Валерія В. Костинець², Олег О. Шевченко³
РОЗВИТОК ТУРИЗМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття присвячена проблематиці функціонування туристичного сектору України в умовах російсько-української війни. Особлива увага присвячена періоду повномасштабного вторгнення з 24 лютого 2022 року. Досліджено негативний вплив вторгнення Росії в Україну на розвиток міжнародного туризму та функціонування міжнародних туристичних логістичних центрів.

Проаналізовано динаміку авіаперевезень та бронювань авіаквитків за період лютий-травень 2022 року, встановлено, що український ринок не єдиний, що постраждав від цієї війни: на певних європейських напрямках після 24 лютого спостерігається падіння кількості рейсів, порівняно з аналогічним періодом 2021 року.

Досліджено основні результати розвитку внутрішнього туризму в Україні. Зроблені висновки щодо розвитку візного туризму. Відсутність авіасполучення між Україною та традиційними туристичними курортами змусила операторів туристичного ринку змінити логістичні потоки, започаткувавши автобусне сполучення між українськими містами та такими туристичними напрямками, як курорти Туреччини, Греції, Італії, Хорватії та низки інших країн, а також переорієнтація програм чартерних рейсів з вильотами із сусідніх з Україною країн – Польщі, Молдови, країн Балтії тощо.

Ключові слова: туризм, міжнародний туризм, туристичний ринок, російське вторгнення в Україну.

Рис. 2. Літ. 11.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-261-51-57

Iuliia V. Kostynets, Valeriia V. Kostynets, Oleh O. Shevchenko
THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN UKRAINE
IN THE CONDITIONS OF WAR

The article is devoted to the problems of the functioning of the tourism sector of Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war. Special attention is devoted to the period of full-scale invasion from February 24, 2022. The negative impact of Russia's invasion of Ukraine on the development of international tourism and the functioning of international tourist logistics centres has been studied.

The dynamics of air transportation and air ticket bookings for the period February-May 2022 were analysed, and it was established that the Ukrainian market is not the only one affected by this war: on certain European destinations, a drop in the number of flights is observed after February 24, compared to the same period in 2021.

The main results of the development of domestic tourism in Ukraine were studied. Conclusions have been made regarding the development of outbound tourism. The lack of air connections between Ukraine and traditional tourist resorts forced operators of the tourist market to change logistics flows, starting bus connections between Ukrainian cities and such tourist destinations as resorts in Turkey, Greece, Italy, Croatia and a number of other countries, as well as reorientation of charter flight programs with departures from countries neighbouring Ukraine - Poland, Moldova, the Baltic states, etc.

Keywords: tourism, international tourism, tourist market, Russian invasion of Ukraine.

Peer-reviewed, approved and placed: 10.03.2023.

¹ National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.

² National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.

³ Kyiv National University of Technology and Design. Kyiv. Ukraine

Постановка проблеми. Військове вторгнення Росії в Україну становить негативний ризик для міжнародного туризму. Це посилило і без того високі ціни на нафту та витрати на транспортування, збільшило невизначеність і призвело до перебоїв у подорожах у Європі.

З початком повномасштабної війни деякі туристичні фірми закрилися, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство – евакуювали біженців своїми автобусами, залучали зв'язки для організації закупівлі гуманітарної допомоги з-за кордону. На початку літнього сезону 2022 року перед туроператорами та турагентами постало питання про відновлення основної діяльності [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці розвитку туризму в умовах воєнного стану в Україні присвячено чимало праць, які розглядають досліджувану проблематику як безпосередньо, так і через призму аналітичного та статистичного дослідження. Так, О.Р. Роїк та О.В. Недзвецька досліджують наслідки російсько-української війни на розвиток туристичної сфери в Україні та визначають шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період [5]. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні визначені, зокрема, у праці А.А. Моци, С.М. Шевчука, Н.М. Середи, які вважають, що перспективними напрямками повоєнного відновлення сфери туризму в Україні є:

- 1) розвиток ділового, освітнього, спортивного, медичного, зеленого та воєнного туризму;
- 2) розробка та реалізація програм (як державних, так і міжнародних) підтримки суб'єктів туристичної діяльності;
- 3) забезпечення тісної співпраці між країнами у напрямку взаємопідтримки туристичної діяльності;
- 4) підвищення інтересу іноземних туристів до пам'ятних маршрутів та повоєнних символічних місць;
- 5) пошук нових методів та способів реалізації туристичних послуг тощо [1], а також у праці Носирева О., Деділової Т., Токар І. [2].

Попередні дослідження авторів присвячені перебудові туристичної логістичної інфраструктури [9] та вивченню зарубіжного досвіду розвитку туризму у післявоєнний період [7]. А.Л. Помаза-Пономаренко наголошує на екологічних наслідках військового вторгнення, оскільки за оцінками 2022 року, збитки докілью України від війни становлять 1,35 трлн гривень [4]:

- 1) близько 183 тис. м² ґрунтів забруднено небезпечними речовинами, а 2,3 млн м² земель засмічено;
- 2) 23,3 тис. га. лісів випалено, частину з них втрачено назавжди;
- 3) 200 тис. км² території потребуватиме розмінування;
- 4) окуповано 8 заповідників, 10 національних природних парків, а також 2,2 тис. родовищ з енергоресурсами, металами та мінералами (до речі, на суму не менше ніж 12,4 трлн доларів) [3].

Метою цієї статті є питання розвитку туризму в Україні в умовах війни.

Основні результати дослідження. У лютому 2022 року туристична галузь зіткнулася з випробуванням – російсько-українською війною, яка, незважаючи на обмеженість географії, вплинула на стан туризму в

глобальному масштабі. Найбільше постраждав туристичний сектор європейських країн. Основні проблеми, з якими вони сьогодні зіткнулися: втрата російських та українських туристів; обмеження авіакомпанії та використання повітряного простору; більші витрати на харчування та паливо; зниження доходів туристичних компаній.

Експерти світового туристичного ринку стверджують, що російська агресія не тільки створює суттєві перепони відновленню туристичної галузі континенту після пандемії, а й спонукає туристів розглядати альтернативні туристичні напрямки до інших країн. Великою проблемою в даній ситуації також стало, що всі міжнародні логістичні маршрути, які проходять через територію України, зараз не функціонують. Втім український ринок — не єдиний, що постраждав від цієї війни: на певних європейських напрямках після 24 лютого спостерігається падіння кількості рейсів, порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Так, наприклад, кількість рейсів у Молдові впала на 69%, у Словенії на 42%, у Латвії на 38%, а у Фінляндії на 36% [11] (рис. 1)

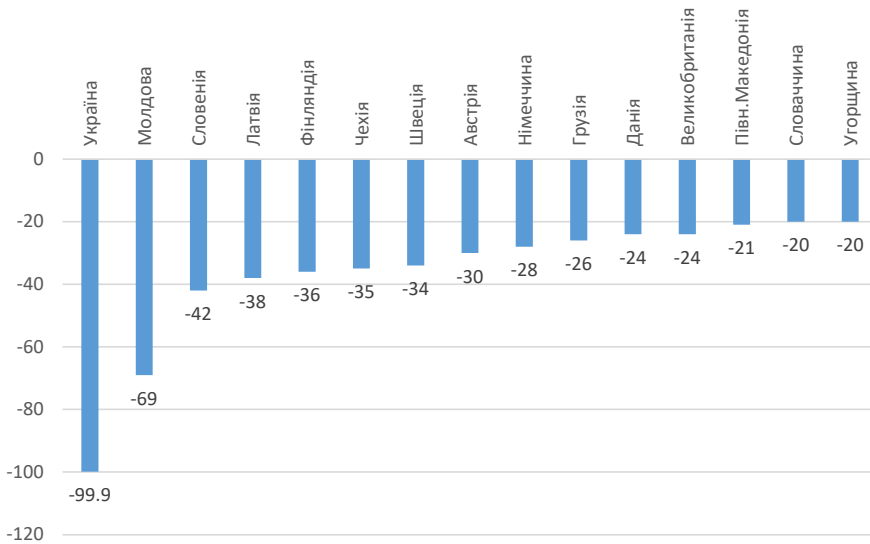

Рис. 1. Європейські країни з найбільшим зниженням кількості рейсів 24 лютого – 11 травня 2022 року (% зміна проти 2019 року), [11]

Війна, що триває в Україні, та інфляція у 2022 році завдали суттєвої шкоди туристичній галузі, яка переживає руйнівний вплив пандемії COVID-19. Згідно зі статистикою Всесвітньої туристичної організації, найбільш постраждалими країнами в європейському туристичному секторі, окрім України, є також Республіка Молдова з падінням кількості авіарейсів на 69% (з 24 лютого 2022 року порівняно з 2019), Словенія (-42%), Латвії (-38%) і Фінляндії (-36%) (UNWTO). Військовий наступ створює ризик перешкоджати

поверненню довіри до глобальних подорожей, що може особливо вплинути на зовнішні ринки США та Азії, особливо для подорожей до Європи, оскільки ці ринки історично є більш зовнішніми для ризику [9].

Так, лише за тиждень після початку повномасштабного вторгнення кількість продажів авіаквитків у Європі впала на 23% (рис. 2), а кількість рейсів із США до Європи – на 13%.

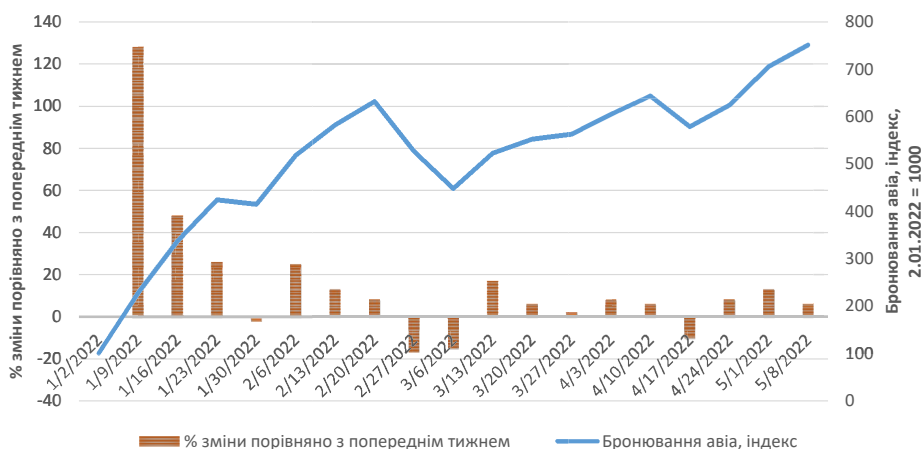

Рис. 2. Бронювання внутрішньоєвропейських авіаподорожей, січень-травень 2022 (індекс)(бронювання здійснено з 30 січня до 8 травня 2022 року (100 = 2 січня 2022 року)), [11]

Країни, близькі до зони конфлікту – Болгарія, Хорватія, Естонія, Грузія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина та Словенія – спостерігали падіння бронювань на 30-50% [8]. Наразі найбільше постраждалими напрямками (крім України) є Республіка Молдова з падінням кількості рейсів на 69% з 24 лютого по 11 травня 2022 року (порівняно з 2019 роком), Словенія з падінням на 42%, Латвія на 38%. і Фінляндія 36%, згідно з даними Євроконтролю та UNWTO [10].

О.Р. Роїк та О.В. Недзвецька звертають увагу на те, що з 24 лютого частина туристичних підприємств закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство, надаючи свій транспорт для евакуації біженців та для закупівлі чи перевезення гуманітарної допомоги з-за кордону. У тилкових регіонах внутрішній туризм потрохи відновлюється, фірми організують тури Львівською, Івано-Франківською, Закарпатською та Тернопільською областями. Проте, це в основному короткотривалі виїзні тури для внутрішньо переселених осіб. Також відновлюються екскурсійні тури в музеї та замки, що залишались закритими через воєнний стан [5].

Проте розвиток туристичного сектору в умовах активних військових дій характеризується значними особливостями на туристичному маршруті повинні бути передбачені бомбосховища чи інші захисні споруди; повинні

бути мінімізовані маршрути довкола важливих державних і військових об'єктів, які можуть стати мішенями ракетно-бомбових ударів російського агресора; пляжні та пішохідні тури неможливі через триваючі військові дії й наявність мінних полів, розмінування яких, за прогнозами, триватиме кілька років після закінчення війни. Водночас, цілковито безпечних регіонів в Україні під час війни не існує, що безпосередньо негативно впливає на туристичну привабливість країни, яка наразі близька до нуля. Іноземні туристи не мають можливості і бажання відвідувати Україну через регулярні масові артилерійські обстріли та ракетно-бомбові удари, суттєві руйнування інфраструктури, враховуючи підвищену небезпеку у світлі військових дій та припинення авіасполучення. Зараз внутрішній туризм також переживає серйозну кризу через міграцію людей із небезпечних регіонів у безпечніші, замість відвідування інших частин України з туристичною метою [1].

В цьому контексті слушною є думка А. Романової, «саме політичне становище в країні визначає всі інші динамічні чинники. Кризи, політична нестабільність, мілітаризація економіки, посилення туристичних формальностей, зміни курсу валюти – це наслідки політики, які негативно впливають на туризм та на імідж держави. Туристи не матимуть бажання їхати в країну, де відбуваються активні бойові дії, навіть якщо вони локалізовані в певному регіоні. Неспроможність держави закінчити або тримати під контролем бойові дії на її території негативно змінює імідж країни, а відсутність стратегії держави у сфері створення позитивного туристичного іміджу країни не сприяє розвитку в'їзного туризму» [6].

Щодо виїзного туризму, то ситуація є дещо іншою – більшість українців у період з лютого по травень 2022 року більше цікавилися поїздками за кордон з метою евакуації, а не відпочинку. Проте вже з літа 2022 року почав відновлюватися виїзний туризм. Компанії були змушені розробляти довгострокові плани перевезення туристів за кордон, бронювання блоків місць у готелях. У таких випадках необхідно планувати перед стартом сезону приблизну кількість туристів, яких фірма повинна буде обслуговувати. Фінансовий ризик таких рішень може бути великим. Цей ризик став глобальним у 2022 році. Зокрема, не лише серйозно постраждав сектор цивільної авіації, який є ключовим для туризму шкоди внаслідок руйнування кількох компонентів його інфраструктури, а й фактично тимчасово припинила своє існування в Україні основна інфраструктура туристичного сектору. Значних пошкоджень і руйнувань зазнав також автомобільний і залізничний транспорт, в зокрема, у зонах бойових дій, а також відсутність безпеки пересування вздовж давно встановлених логістичних коридорів окупованих і нещодавно деокупованих територій [9].

Закриття українського повітряного простору для цивільної авіації стало одним із критичних факторів для туристичної сфери. Щоб відновити налагоджену роботу туроператорів у перші місяці повномасштабної війни, необхідно було активно працювати над створенням туристичних продуктів, які б дозволяли компенсувати тимчасову втрату авіасполучення з іншими країнами. Загалом основний недолік авіасполучення між Україною та традиційними туристичними курортами змусив операторів туристичного

ринку напередодні літнього сезону змінити логістичні потоки, започаткувавши автобусне сполучення між українськими містами та такими туристичними DESTИНАЦІЯМИ, як курорти Туреччини, Греції, Італії, Хорватії та багатьох інших країн, а також переорієнтувати програми чартерних рейсів на вильоти з сусідніх з Україною країн – Польщі, Молдови, країн Балтії та ін [9].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що в майбутньому, в умовах продовження широкомасштабної війни Росії проти України, ефективність функціонування туристичного сектору значною мірою залежатиме від відновлення цілісності туристичної логістичної системи: маршрутів пасажирських туристичних перевезень з урахуванням попиту на транспортні послуги та потреб безпеки, організації мультимодальної міжрегіональної та інтернаціональної взаємодії, покращення логістичної зв'язаності внутрішніх та міжнародних перевезень, відновлення безперешкодного руху автомобільного транспорту в регіонах, що перебували в зоні бойових дій тощо.

1. Моца А.А., Шевчук С.М., Середя Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>

2. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1(26). С. 55–68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>

3. Помаза-Пономаренко А.Л. Розвиток туризму в Україні у воєнний і післявоєнний періоди. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 33 (72). № 5. 2022. С. 6-11. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/02>

4. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля (08.11.2022 р.). URL: <https://www.slovovidlo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yakrosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya/>

5. Роїк О.Р., Недзвещька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 46. 2022. С. 11-15

6. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. Modern economics. 2018. № 9. С. 93-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14 (дата звернення: 03.05.2022) [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)

7. Шевченко О. Туризм в Україні у післявоєнний період: досвід зарубіжних країн. Матеріали III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку». Київ, КНУТД. 10 червня 2022 року. С. 93-95

8. Kamal-Chaoui, L. (2022). More tough times ahead for the tourism sector – the impacts of the war in Ukraine. OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs, Regions, and Cities, <https://oecdcoigoblog.com/2022/04/08/more-tough-times-ahead-for-the-tourism-sector-the-impacts-of-the-war-in-ukraine/>

9. Kostynets V., Kostynets I. (2022) Redesign of tourist logistics in conditions of the Russian invasion of Ukraine. 2nd International conference of social science, humanities and education. P. 400-411.

10. UNWTO (2022). UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex. World Tourism Barometer, volume 20 (issue 3). <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng>

11. UNWTO (2022, May 16). Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism. Retrieved from <https://www.unwto.org/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>

1. Motsa A.A., Shevchuk S.M., Sereda N.M. Perspektyvy pislivoiennoho vidnovlennia sfery turizmu v Ukraini. Ekonomika ta suspilstvo. Vypusk 41. 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>

2. Nosyriev O., Dedilova T., Tokar I. Rozvytok turizmu ta industrii hostynnosti v stratehii postkonfliktneho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*. 2022. Vyp. 1(26). S. 55–68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>
3. Pomaza-Ponomarenko A.L. Rozvytok turizmu v Ukraini u voiennyi i pislivoiennyi periody. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia*. Tom 33 (72). № 5. 2022. S. 6-11. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/02>
4. Pryroda ta viina: yak rosiiska ahresiia vplynula na dovkillia (08.11.2022 r.). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yakrosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya/>
5. Roik O.R., Nedzvetska O.V. Shliakhy rozvytku turystychnoi sfery Ukrainy u voiennyi period. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii Ekonomichni nauky*. Vypusk 46. 2022. S. 11-15
6. Romanova A. A. Upravlinnia rozvytkom turystychnoi sfery v umovakh zbroinykh konfliktiv. *Modern economics*. 2018. № 9. S. 93-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14 (data zvernennia: 03.05.2022) [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)
7. Shevchenko O. Turyzm v Ukraini u pislivoiennyi period: dosvid zarubizhnykh krain. *Materialy III mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Imperatyvy ekonomichnoho zrostannia v konteksti realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku»*. Kyiv, KNUTD. 10 chervnia 2022 roku. S. 93-95
8. Kamal-Chaoui, L. (2022). More tough times ahead for the tourism sector – the impacts of the war in Ukraine. *OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs, Regions, and Cities*, <https://oecdcoigito.blog/2022/04/08/more-tough-times-ahead-for-the-tourism-sector-the-impacts-of-the-war-in-ukraine/>
9. Kostynets V., Kostynets I. (2022) Redesign of tourist logistics in conditions of the Russian invasion of Ukraine. 2nd International conference of social science, humanities and education. P. 400-411.
10. UNWTO (2022). *UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex*. World Tourism Barometer, volume 20 (issue 3). <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng>
11. UNWTO (2022, May 16). *Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism*. Retrieved from <https://www.unwto.org/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>